

Nr 132

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1964/65 till Flygvapnet: Anskaffning av flygmateriel, m.m., jämte i ämnet väckta motioner.

(1:a avd.)

Sedan Kungl. Maj:t i propositionen nr 1 under fjärde huvudtiteln (punkt 94) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till Flygvapnet: Anskaffning av flygmateriel m. m. för budgetåret 1964/65 beräkna ett reservationsanslag av 945 000 000 kr., har Kungl. Maj:t i propositionen nr 136, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 20 mars 1964, föreslagit riksdagen att dels godkänna vad i förenämnda statsrådsprotokoll föreslagits beträffande kostnadsram för anskaffning av flygmateriel m. m. under budgetåren 1964/71, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medgiva utläggande av beställningar å flygmateriel m. m. inom en kostnadsram av 1 140 000 000 kr., dels ock till Flygvapnet: Anskaffning av flygmateriel m. m. för budgetåret 1964/65 anvisa ett reservationsanslag av 945 500 000 kr.

Vidare har utskottet till behandling förehaft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Adolfsson* och *Lager* (I: 393) och den andra inom andra kammaren av herr *Hagberg m. fl.* (II: 473), i vilka hemställts, såvitt nu är i fråga, att förevarande anslag måtte minskas till 700 milj. kr.,

dels ock en inom andra kammaren av herr *Spångberg* väckt motion (II: 978), vari hemställts att riksdagen måtte avslå av Kungl. Maj:t begärt bemyndigande om fortsatt utvecklingsarbete på flygplan 37.

Beträffande de skäl, motionärerna anfört till stöd för sina yrkanden, torde få hänvisas till motionerna II:473 och II:978.

Under försvarsdepartementet, § 5, ha riksdagens revisorer i sin år 1963 avgivna berättelse angående verkställd granskning av statsverket lämnat en redogörelse för vissa byggnadsföretag i Vidsel (del I, s. 40—45).

Utlåtanden ha avgivits av *fortifikationsförvaltningen*, *flygförvaltningen* och *riksrevisionsverket* (del II, s. 43—45).

Departementschefen har anfört följande.

»Inom den kostnadsram som jag räknat med för flygvapnet bör kostnadsramen för anskaffning av flygmateriel m. m. under budgetåren 1964/71 bestämmas till 7 259,8 milj. kr. och anslaget för budgetåret 1964/65 till 945,5 milj. kr. i enlighet med följande sammanställning (s. 8). Under hänvisning till vad jag anfört i årets statsverksproposition (bil. 6, s. 16) rörande inriktningen av långsichtsplaneringen upptar jag i sammanställningen för budgetåren 1967/71 jämväl den kostnadsram som bör ligga till grund för denna planering.

För nästa budgetår har flygförvaltningen under förevarande anslag föreslagit ett beställningsbemyndigande om 1 140 milj. kr. Av bemyndigandet avses cirka 150 milj. kr. för fortsatt utveckling (typarbete) av flygplanssystem 37. Med hänsyn till projektets stora omfattning såväl kostnads- som tidsmässigt anser jag det lämpligt att i förevarande sammanhang lämna närmare redogörelse för utvecklingsläget och beräknade kostnader m.m. för detta flygplanssystem. Redogörelsen i det följande grundar sig främst beträffande kostnadsuppgifter på en av flygledningen på mitt uppdrag utarbetad promemoria, som i särskild ordning överlämnats den 27 januari 1964.

Flygplanssystem 37 avses först tillverkas i en attackversion för att ersätta flygplan 32 A Lansen. Detta levererades till förband under tiden 1956—1959. I samband med 1958 års försvarsbeslut förutsattes att den normala omsättningstiden för stridsflygplan skulle vara 7—8 år med hänsyn till den snabba tekniska utvecklingen och kraven på modernitet. Flygplan 32 A borde med dylikt betraktelsesätt utgå ur organisationen och ersättas med nytt flygplan redan under åren 1964—1966. På grund av kostnadsutvecklingen har dock önskemålet om snabb materielomsättning fått vika inför kravet att bibehålla kvantiteten. Enligt nu gällande planer kommer sålunda de första flygplan 37 att levereras först under år 1969. Detta medför bland annat att livslängden för vissa flygplan 32 och 35 kommer att utsträckas ända till 15 år. För flygplan 37, som kommer att vara i tjänst vid flygvapnets förband under hela 1980-talet, förutsattes dock icke redan nu på flygplanets projektstadium en dylik livslängd. Osäkerheten i den framtida militärtekniska utvecklingen anses motivera en så snabb omsättning som de ekonomiska möjligheterna erbjuder utan minskning av organisationen. Flygplan 37 planeras för närvarande få en livslängd av 12 år.

Typarbetet på flygplan 37 påbörjades år 1958. Det omfattade de första åren ett antal förprojekt som underlag för att fastställa de operativa kraven på flygplanet. Dessa förelåg sommaren 1961, då de godkändes av överbefälhavaren. I fråga om ett flertal taktiska prestanda var kraven högre än för flygplan 32 och 35. Det ansågs vidare önskvärt, att det nya projektet utformades som en enhetsplattform (flygplanskrov och motor) med viss grundutrustning och erforderlig tillsatsutrustning för envar av de tre aktuella versionerna av flygplan 37, attack, spaning och jakt. Fördelarna

	Outnyttjat belopp under tidigare budgetår	Budgetåret (belopp i milj. kr.)								Summa
		1963/64	1964/65	1965/66	1966/67	1967/68	1968/69	1969/70	1970/71	
1963 års kostnadsram (budgetåren 1963/70)										
Årskvoter enligt prop. 1963: 108 .	183,7	929,225	934	950	980	1 005	1 040	1 055	—	7 076,925
Justering till prisläge maj 1963 .	—	+ 10,2	+ 10,3	+ 10,4	+ 10,8	+ 11,0	+ 11,4	+ 11,6	—	+ 75,7
Reservationsmedelsförbrukning ¹ .	— 80,2	—	—	—	—	—	—	—	—	— 80,2
Överfört från anslaget Flygvapnet:										
Luftförsvarsrobot	+ 70,8	—	—	—	—	—	—	—	—	+ 70,8
Anpassning till kostnadsramen ² .	—	—	+ 1,2	— 0,4	— 5,8	+ 4,0	— 11,4	— 6,6	—	— 19,0
Förskjutning av kostnadsramen ett budgetår	—	— 939,425	—	—	—	—	—	—	+ 1 075,0	+ 135,575
1964 års kostnadsram (budgetåren 1964/71)										
I prisläge maj 1963	174,3	—	945,5	960	985	1 020	1 040	1 060	1 075	7 259,8
Inriktning för långsiktplanering .	—	—	—	—	—	*1 050	*1 070	*1 090	*1 105	—

¹ Årskvoter för budgetåret 1962/63 732 milj. kr. Nettoutgiften för sagda budgetår (sedan hänsyn tagits till överföringar till anslaget) i runt tal 812,2 milj. kr.

² Avser flygvapnets totala kostnadsram.

* I alternativet 3 460 är årskvoterna respektive 1 000, 1 020, 1 040 och 1 055.

med denna lösning — jämfört med utveckling av tre separata flygplantyper — ansågs vara lägre typkostnader, lägre underhållskostnader, lägre utbildningskostnader för markpersonal, mindre behov av markutrustning och ett effektivare utnyttjande av basorganisationen i krig.

Med de uppställda kraven ansågs det icke vara möjligt att tillgodose behoven av nya flygplan med flygplan 32 eller 35 eller en vidareutveckling av dessa typer.

På grundval av de angivna kraven utarbetades inom flygledningen grundläggande specifikationer för projektet. Under åren 1962—63 bestämdes enhetsplattformens och attackversionens skrov, motor och väsentliga utrustning m. m. Samtidigt utfördes visst konstruktionsarbete på prototyper. För utprovningen erforderliga prototyper inköptes. Under år 1963 började viss förberedande utprovning.

Beträffande utvecklingen m. m. av det kompletta 37-projektet återstår några väsentliga frågor. Sålunda beräknas val av viss test- och basutrustning ske under innevarande år.

1962 års försvarskommitté ägnade stor uppmärksamhet åt ifrågavarande flygplanprojekt och erhöll hösten 1962 redogörelse för utvecklingsläget m. m. På grundval av då lämnade uppgifter beträffande kostnader och tidsprogram förordade försvarskommittén, att projektet borde fortsättas och anförde att den av kommittén förordade kostnadsramen borde göra det möjligt att fortsätta utvecklingsarbetet i huvudsak i planerad takt. Föredragande departementschefen anslöt sig till försvarskommitténs förslag (prop. 1963: 108, s. 61). Riksdagen (SU 1963: 113, s. 19; rskr. 1963: 265) godtog likaledes förslaget. I förenämnd promemoria lämnas nu bland annat följande uppgifter om beräknade totalkostnader (typ- och seriekostnader) för en serie om något mer än 800 flygplan. Priserna avser kostnadsnivån hösten 1963 (milj. kr.).

	Kostnad				
	1958/63	1963/67	1967/71	1971—	1958—
Typarbete på enhetsplattform samt attack- och skolversion	113	626	~ 390	~ 170	~ 1 300
Typarbete på spanings- och jaktversion	0	12	~ 140	~ 150	~ 300
Summa typarbete.....	113	638	~ 530	~ 320	~ 1 600
Seriekostnader	0	169	~ 1 100	~ 5 330	~ 6 600
<i>Summa system 37</i>	113	807	~ 1 630	5 650	~ 8 200

Kostnaderna för typarbetet för de tre versionerna av flygplan 37, totalt 1 600 milj. kr., fördelar sig enligt följande tabell. Som jämförelse må nämnas att de sammanlagda typkostnaderna i 1963 års priser för flygplanssystemen 32 och 35 enligt flygförvaltningen kan beräknas till cirka 1 550

	Flygplan- skrov	Motor	Elektro- nikut- rustning	Diverse	Summa
Typarbete på enhetsplattform samt på attack- och skolverversion	~ 800	~ 240	~ 215	~ 30	~ 1 285
Typarbete på spanings- och jaktversion	~ 300	0	~ 10	~ 5	~ 315
Summa	~ 1 100	~ 240	~ 225	~ 35	~ 1 600

milj. kr. I denna summa har dock endast en del av typkostnaderna för utrustning kunnat medtagas eftersom det av redovisningstekniska skäl ej varit möjligt att särskilja alla dessa kostnader från seriepriserna.

Seriekostnaden för attackversionen av flygplan 37 beräknas till cirka 7,7 milj. kr. per flygplan. Häri har inkluderats en marginal av cirka 5 % för oförutsett. För spanings- och jaktversionerna beräknas seriekostnaden bli något högre än för attackversionen. Medelseriekostnaden för alla versionerna anges i den ekonomiska långtidsplanen till cirka 8 milj. kr. per flygplan.

Även om nu angivna kostnader för typarbetena på flygplanet är väsentligt högre än de som lämnades i samband med försvarskommitténs överväganden kan ökningen i vad avser jämförbara kostnader och efter omvandling till samma prisläge i stort sett beräknas till cirka 4 %. När det gäller seriekostnaden är ökningen något större eller cirka 10 %.

En fråga som enligt min mening har avgörande betydelse i detta sammanhang är om stridsflygplan överhuvudtaget kommer att anskaffas i framtiden. Denna fråga har i olika sammanhang dryftats under de senaste åren såväl i utlandet som i vårt land. Det har därvid ganska entydigt framkommit att det endast torde vara de stora strategiska bombflygplanen som i en nära framtid kan komma att helt ersättas av robotar. Eftersom Sverige inte har och inte har haft sådana bombflygplan är ett sådant utbyte dock inte aktuellt för oss. När det däremot gäller framtida förnyelse av jaktflygplan och med mark- och sjöstridskrafter direktsamverkande attackflygplan ger utvecklingen utomlands ej stöd för antagandet, att dessa flygplan kan komma att ersättas med enbart robotar. Ett flertal nya typer av flygplan utvecklas såväl i Väst som i Öst för luftförsvars- och attackuppgifter. I de fall robotar för nämnda uppgifter tillföres organisationen bör de snarare betraktas som komplement till än som ersättning för flygplan. I dessa fall torde dock införande av robotar (mark-, kust-, sjö- och luftvärnsrobotar) sannolikt komma att medföra att antalet flygplan minskar.

Det föreligger ett omedelbart samband mellan våra möjligheter att följa vår alliansfria, på neutralitet i krig inriktade utrikespolitik och vår förmåga att kunna prestera ett för vårt eget lands vidkommande krigshållande försvar. Invasionsförsvar är krigsmaktens viktigaste uppgift. Genom inriktning på denna uppgift bedömes att den största fredsbevarande

effekten uppnås. Ett effektivt invasionsförsvar förutsätter moderna vapensystem för luftförsvars-, spanings- och attackuppgifter. Det är mot denna bakgrund jag har bedömt frågan om fortsatt förnyelse av vår flygmateriel. Vidare utveckling av flygplan 37 förutsattes i 1963 års försvarsbeslut, sedan försvarskommittén ingående prövat frågan.

I olika sammanhang har ifrågasatts om vi bör fortsätta att utveckla flygplan inom landet. Man tvekar bland annat med hänsyn till att endast små serier är aktuella för tillverkning. Självfallet kan många olika aspekter läggas på detta spörsmål. I detta sammanhang vill jag endast uppehålla mig vid kostnadsfaktorn. Även om konkurrenssituation ej föreligger inom landet synes det som vi lyckas utveckla och tillverka en billigare produkt än vad köp utifrån skulle innebära. Detta torde till stor del bero på att våra prestandakrav kan närmare anpassas till våra naturliga förutsättningar och därför sättas något lägre än vad som i allmänhet förekommer i fråga om utomlands konstruerade flygplan. Den kostnadsjämförelse mellan två likvärdiga projekt som möjliggjorts i samband med Schweiz' val mellan den franska Mirage och den svenska Draken visar, att det svenska planet sannolikt är betydligt billigare.

Ytterligare en faktor som enligt min mening förtjänar att beaktas i förevarande sammanhang är de fördelar som är förknippade med att vi inom landet har en konkurrenskraftig, kvalitativt högtstående flygindustri. Härigenom blir vi mindre beroende av utlandet vid val av såväl flygplan som annan militär materiel. Det torde också vara så att den — även internationellt sett — höga tekniska nivå som svensk flygindustri uppnått skapar respekt och good-will för svensk teknik utomlands.

Med hänsyn till att konkurrenssituation ej föreligger inom landet när det gäller ifrågavarande utveckling och tillverkning är det enligt min mening nödvändigt, att den ansvariga förvaltningsmyndigheten har erforderlig insyn och överblick över engagerade företags tillverkning, rationaliseringsverksamhet, bokföring m. m. för att kunna kontrollera skäligheten m. m. i kostnader och vinst. Behov av en sådan insyn föreligger ej bara när det gäller flygindustrier utan inom alla de områden för krigsmaterieltillverkning inom vilka tillräckliga konkurrensförhållanden inom landet ej föreligger. Enligt min mening bör de problem som sammanhänger med denna fråga prövas närmare.

Enligt flygförvaltningen kan typkostnaden för attackversionen av flygplan 37 nu uppskattas med väsentligt större säkerhet än vid tidpunkten för redogörelsen för försvarskommittén. Detta sammanhänger främst med att förutsättningarna för projekt nu är bättre kända. Även om typkostnaden skulle öka i viss utsträckning, kommer ändock kostnaden enligt föreliggande uppgifter att bli betydligt lägre än för de utländska jämförbara systemen. Motsvarande gäller beträffande säkerheten i kostnadsberäkningen och verkan av ogynnsam kostnadsutveckling såvitt avser seriekostnaden för flyg-

plan 37. Påtagliga kostnadsökningar i priset per flygplan kommer främst att resultera i att minskat antal flygplan kan beställas.

Blir kostnadsutvecklingen i fråga om flygplan 37 mindre gynnsam än flygförvaltningen förutsatt i sin planering, kommer detta att medföra dels att utvecklingsarbetet och därmed första serieleverans försenas, dels att ett mindre antal flygplan än beräknat kan beställas per år. Vid sådant förhållande blir resultatet efter hand, att antalet divisioner vid flygvapnet successivt kommer att minska både till följd av ytterligare haveriavgångar innan nya flygplan levereras och att totalt sett ett mindre antal nya flygplan tillkommer. Ett minskat antal divisioner kan i princip medföra en minskning antingen av antalet divisioner per flottilj eller av antalet flottiljer. Hur en minskning bör göras måste bedömas med utgångspunkt bland annat i kraven på beredskap och kostnaderna för denna. Jag bedömer det under alla förhållanden nödvändigt att kostnadsutvecklingen sorgfälligt följes. Önskemål om investeringar i byggnader och anläggningar samt om utbyggnad av flygvapnets personalstater måste bedömas med hänsyn till konstaterad och bedömd kostnadsutveckling.

I propositionen 1963: 108 anslöt jag mig till 1962 års försvarskommittés bedömning att det inom ramen för det militära försvaret för budgetåren 1963/67 bör vara möjligt att fortsätta utvecklingsarbetet på flygplan 37. Jag föreslår att Kungl. Maj:t nu utverkar erforderliga bemyndiganden att fortsätta utvecklingsarbetet under nästa budgetår. Av vad jag förut anfört framgår att flygplan 37 utgör ett i förhållande till våra resurser mycket betydande projekt. Med hänsyn härtill liksom till betydelsen av flygplan 37 för den totala försvarsplaneringen torde regeringen böra fortlöpande följa projektet. En särskild beredning bör därför tillsättas inom försvarsdepartementet. Jag torde i annat sammanhang få återkomma med hemställen om Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla en dylik beredning.

I prop. 1963: 108 tillstyrkte jag erforderligt beställningsbemyndigande för anskaffning av nytt skolflygplan för att ersätta befintligt skolflygplan typ II (Sk 28). Jag anförde, att jag i likhet med 1962 års försvarskommitté ansåg, att detta nya skolflygplan borde kunna utrustas så, att det blir användbart som ett lätt attackflygplan för samverkan med bland annat arméstridskrafter främst i Övre Norrland. Riksdagen (SU 1963: 113; rskr. 1963: 265) anslöt sig i sitt utlåtande till mitt förslag.

I en av överbefälhavaren med eget yttrande insänd skrivelse har flygförvaltningen den 27 februari 1964 hemställt att få beställa 130 st. skolflygplan av typ Saab 105, som enligt flygvapenchefens mening väl tillgodoser flygvapnets behov av skolflygplan typ Sk 60 och samtidigt anses väl lämpad att utnyttja som lätt attackplan A 60. Kostnaden per flygplan Sk 60 beräknas till cirka 1 162 000 kr. i 1961 års prisnivå. Genom beslut den 6 mars 1964 har Kungl. Maj:t bifallit flygförvaltningens hemställen. För nästa budgetår beräknat beställningsbemyndigande om cirka 32,4 milj. kr. för ifrågava-

rande objekt avses som nämnts i det föregående huvudsakligen för beställning av 20 st. flygplan typ 60 i attackversion samt av installation av attack- och spaningsutrustning i de flygplan som kan komma att tas i anspråk för krigsuppgifter. Med hänsyn till att detta förslag är helt i linje med mitt tidigare ställningstagande i denna flygplanfråga tillstyrker jag nu föreslaget bemyndigande.

Även övriga föreslagna beställningsbemyndiganden kan jag i huvudsak tillstyrka. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att, inom ramen för det totala beställningsbemyndigandet, närmare reglera anskaffningsverksamheten.

Flygförvaltningen har under 1962 träffat avtal om förvärv av licensrätt till motorer för flygplan 37. I avtalet har intagits en klausul som garanterar licensgivaren bestämda licensinkomster. Annulleras kontraktet före den 31 december 1975 av andra skäl än kvalitetstekniska skall licensgivaren erhålla ersättning härför. Denna ersättning utgår beroende på annulleringstidpunkten med belopp mellan cirka 20 och cirka 80 milj. kr.

Avtalet har icke underställts Kungl. Maj:t. I propositionen 1962:110 (s. 111) har jag uttalat som min principiella uppfattning att garantiåtaganden av liknande typ bör täckas av beställningsbemyndiganden och att hänsyn härtill bör tagas när respektive bemyndigande fastställs. Denna uppfattning delades av statsutskottet (SU 115 s. 36) vars utlåtande godkändes av riksdagen (rskr. 285). Med hänsyn såväl härtill som till avtalets konsekvenser i övrigt i ekonomiskt och organisatoriskt hänseende hade flygförvaltningen enligt min mening icke bort träffa avtalet utan Kungl. Maj:ts medgivande. Då avtalet torde vara bindande för kronan, vill jag i detta sammanhang endast föreslå att inom ramen för beställningsbemyndigande som riksdagen må komma att medgiva för varje budgetår avsättes ett mot åtagandet svarande belopp. Jag finner det anmärkningsvärt att avtalet ej underställts Kungl. Maj:t.

Flygförvaltningen har i skrivelse den 21 februari 1964 underställt Kungl. Maj:ts prövning frågan om ett statligt kapitaltillskott till viss hotellrörelse i Vidsele (jfr riksdagens revisorers berättelse 1963 § 5). Ämbetsverkets framställning remissbehandlas för närvarande. Beredningen av ärendet har således icke avslutats. Då emellertid behov av skyndsamma åtgärder kan visa sig föreligga, bör Kungl. Maj:t, därest riksdagen ej reser invändning häremot, för ändamålet få disponera medel under förevarande anslag.

Vid bifall till vad i det föregående föreslagits kommer den 30 juni 1965 beställningsbemyndigande till ett belopp av (1 753,642 + 1 140 — 945,500 =) 1 948,142 milj. kr. att sakna täckning av betalningsmedel.»

Utskottet. Enligt föreliggande planer skall flygplan 37 utformas som enhetsplattform med speciell tillsatsutrustning för attack-, spanings- och jaktversioner. Det nya planet är avsett att ersätta de nuvarande stridsflygplanen, typ 32 och 35.

Ifrågavarande projekt var föremål för prövning av 1962 års försvarskommitté. Kommittén förordade därvid, att det påbörjade typarbetet skulle fullföljas och anförde att den av kommittén förordade kostnadsramen borde göra det möjligt att fortsätta utvecklingsarbetet i huvudsak i planerad omfattning. I anslutning till frågan om olika utvecklingslinjer för krigsmaktens utformning och sammansättning framhöll kommittén, att den fortgående tekniska utvecklingen med därav följande starka kostnadsstegring för kvalitativt högtstående vapensystem ingav betänkligheter för framtiden. Det vore därför angeläget, att frågan om avvägning mellan kvalitet och kvantitet ägnades fortlöpande uppmärksamhet vid de militära studierna. Skulle kraftiga, oväntade prisstegringar drabba ett dylikt vapensystem vore det icke längre givet, att en tidigare utförd stridsekonomisk värdering vore relevant.

Såväl Kungl. Maj:t som riksdagen anslöto sig till vad försvarskommittén sålunda uttalat och föreslagit.

För flygplanssystem 37 ha hittills lämnats beställningsbemyndiganden om c:a 300 milj. kr. För nästa budgetår föreslås att bemyndigandet upptages till i runt tal 150 milj. kr.

Arbetet med projektet har numera fortskridit så långt, att utformningen av enhetsplattformens och attackversionens skrov, motor och huvudsakliga utrustning bestämts.

Departementschefen har med hänsyn till projektets stora omfattning såväl kostnads- som tidsmässigt lämnat en närmare redogörelse för utvecklingsläget och beräknade kostnader m. m. för detta flygplanssystem. Enligt redogörelsen framgår att kostnaderna för typarbetet för de tre versionerna av flygplan 37 nu beräknas uppgå till totalt 1 600 milj. kr. vid kostnadsnivån hösten 1963. Medelseriekostnaden för alla versionerna beräknas till c:a 8 milj. kr. per flygplan.

Angivna kostnader för typarbetena på flygplanet äro högre än de, som lämnades i samband med försvarskommitténs överväganden. Enligt departementschefen kan emellertid ökningen, i vad avser jämförbara kostnader och efter omvandling till samma prisläge, i stort beräknas till c:a 4 %. När det gäller seriekostnaden är ökningen c:a 10 %.

Utskottet vill till en början erinra om att enligt gällande målsättning för krigsmakten skall invasionsförsvaret vara krigsmaktens viktigaste uppgift. Det är uppenbart, att, därest ett invasionsförsvaret skall kunna effektivt upprätthållas, höga krav måste kunna ställas på vapensystem för luftförsvars-, attack- och spaningsuppgifter. Det nu framlagda förslaget måste bedömas mot bakgrund därav.

Utskottet har vid sin prövning av förslaget inhämtat närmare upplysningar från försvarsstaben och flygförvaltningen. Därvid ha liksom i propositionen berörts vissa faktorer, som i detta sammanhang förtjäna särskild uppmärksamhet. Sålunda har bl. a. framhållits att vid förnyelse av

jaktflygplan och med mark- och sjöstridskrafter direktsamverkande attackflygplan, utvecklingen utomlands icke ger stöd för antagandet, att dessa flygplan inom överblickbar framtid kunna komma att ersättas med robotar. Vad beträffar kostnadsfrågan har framgått att även om typkostnaden skulle öka i viss utsträckning, kostnaden enligt föreliggande uppgifter dock förefaller att bli betydligt lägre än för de utländska jämförbara systemen. Motsvarande anses gälla beträffande verkan av ogynnsam kostnadsutveckling såvitt avser seriekostnaden för flygplan 37. En bestämd fördel är att genom inhemsk tillverkning det nya planet kan planeras så, att dess prestanda svara mot de krav, som den av vårt militärgeografiska läge betingade försvarsplanläggningen ställer. Vidare ha vi inom landet en konkurrenskraftig högtstående flygindustri, varigenom vi bli mindre beroende av utlandet vid val av såväl flygplan som annan militär materiel. Vid bedömandet av kostnadsfrågan bör givetvis också beaktas att, såsom i det föregående erinrats, det nya systemet skall ersätta de båda nuvarande stridsflygplanen, typ 32 och 35.

Med anledning av vad försvarskommittén i sitt förberörda uttalande anført rörande en förnyad stridsekonomisk värdering torde av föreliggande uppgifter att döma de ekonomiska beräkningarna, sedan kommittén behandlade ifrågavarande projekt, icke ha undergått nämnvärda förändringar och då ej heller i övrigt några nya omständigheter tillkommit sedan 1962 års försvarskommitté och därefter 1963 års riksdag prövat projektet i fråga, är utskottet berett tillstyrka, att utvecklingsarbetet avseende flygplanssystem 37 fortsättes. Härav följer att utskottet avstyrker motionen II:978.

Då det gäller utveckling och tillverkning av flygplan 37 är det från flera synpunkter till nackdel, att någon konkurrenssituation icke föreligger inom landet. Utskottet anser därför i likhet med departementschefen nödvändigt, att den ansvariga förvaltningsmyndigheten har erforderlig insyn och överblick över engagerade företags tillverkning m. m. för att kunna kontrollera skäligheten m. m. i kostnader och vinstpålägg. Detta gäller emellertid icke endast flygindustrien utan alla områden för krigsmaterieltillverkning, inom vilka tillräckliga konkurrensförhållanden inom landet ej föreligga. Utskottet vill därför understryka departementschefens uttalande, att de problem, som sammanhånga med denna fråga, närmare prövas.

Det är givetvis icke möjligt att nu överblicka kostnaderna vid den tidpunkt — slutet av 1960-talet och början av 1970-talet — då de första flygplanen av typ 37 skola börja levereras. Med hänsyn härtill och då det nya planet utgör ett i förhållande till våra resurser mycket betydande projekt vill utskottet särskilt understryka departementschefens i propositionen gjorda uttalande, att kostnadsutvecklingen sorgfälligt prövas. Utskottet vill i anslutning härtill erinra om att departementschefen med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 20 mars 1964 tillkallat en särskild beredning för fortlöpande uppföljning m. m. av projektet flygplan 37. I direktiven till

beredningen framhålles att tillkomsten av detta flygplan skulle för lång tid komma att bestämma utformningen av stora delar av krigsmakten. Förskjutningar i kostnadshänsecende finge direkta återverkningar på flygvapnets organisation ävensom på andra delar av försvarskrafterna. Arbetet på det nya flygplanet skulle också komma att för lång tid binda betydande industriella resurser i fråga om såväl utveckling som produktion. Det vore därför uppenbart, framhålles det, att regeringen noggrant följde arbetet på flygplanet i fråga. Fullständig information måste självklart erhållas om hur fastställande av tekniska specifikationer för olika slag av utrustning liksom ändringar i sådana specifikationer inverkade i tekniskt och ekonomiskt hänsecende. Beredningen borde enligt departementschefen ej i vidare utsträckning än nu sagts bindas av särskilda direktiv. Vid behov borde ytterligare anvisningar för arbetet få lämnas av chefen för försvarsdepartementet. Utskottet, som understryker att tillkomsten av berörda beredning icke innebär någon ändring i myndigheternas kompetens eller ansvarsfördelning, finner den sålunda vidtagna åtgärden lämplig.

Av de av riksdagen hittills för flygmaterielanskaffning anvisade beställningsbemyndigandena har ett bemyndigande om totalt c:a 170 milj. kr. avsetts för anskaffning av ett nytt skolflygplan Sk 60 (Saab 105). På av departementschefen anförda skäl tillstyrker utskottet, att för nästa budgetår beräknas ett beställningsbemyndigande för ett antal flygplan av förevarande typ i attackversion samt av installation av attack- och spaningsutrustning i de skolflygplan, som kunna komma att tagas i anspråk för krigsuppgifter.

Utskottet finner sig böra tillstyrka det för nästa budgetår begärda beställningsbemyndigandet om sammanlagt 1 140 milj. kr. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att inom ramen för angivet bemyndigande närmare reglera anskaffningsverksamheten. Utskottet tillstyrker vidare vad departementschefen föreslagit beträffande kostnadsram för anskaffning av flygmateriel m. m. under budgetåren 1964/71. I enlighet med denna kostnadsram bör anslaget för nästa budgetår uppföras med 945,5 milj. kr., vilket i förhållande till innevarande budgetår innebär en höjning med 16,275 milj. kr., varav 10,3 milj. kr. avse prisstegringar. Av det anförda framgår att utskottet avstyrker de i början av riksdagen väckta motionerna I:393 och II:473, såvitt nu är i fråga.

Såsom departementschefen framhållit har flygförvaltningen under år 1962 träffat avtal om förvärv av licensrätt till motorer för flygplan 37, vilket innefattar visst garanliättagande. Avtalet har icke underställts Kungl. Maj:t, vilket även enligt utskottets mening borde ha skett. Enligt vad utskottet under hand inhämtat synes avtalsuppgörelsen ha varit motiverad, och då avtalet torde vara bindande för kronan, har utskottet icke något att invända mot att inom ramen för beställningsbemyndigande, som riksdagen kan komma att medgiva för varje budgetår, avsättes ett mot garantiättagandet svarande belopp.

Utskottet vill erinra om att riksdagens revisorer i sin berättelse för år 1963, § 5, berört frågan om kostnaderna dels för bostäder åt den till flygförvaltningens försöksplats för robotskjutningar i Norrland (RFN) knutna personalen, dels för driften m. m. av ett hotell i Vidsele. Revisorerna ha med hänsyn till förhållandena ansett sig böra inskränka sig till att endast lämna en redogörelse för vad som i ärendet förevarit. I anslutning härtill har flygförvaltningen underställt Kungl. Maj:ts prövning frågan om ett statligt kapitaltillskott till ifrågavarande hotellrörelse. Beredningen av ärendet inom departementet är ännu icke avslutad. Då emellertid enligt departementschefen behov av skyndsamma åtgärder kunna visa sig föreligga hemställas, att medel under förevarande anslag måtte få disponeras för ändamålet.

Då frågan om kostnaderna för driften m. m. av hotellrörelsen i Vidsele alltså är föremål för Kungl. Maj:ts prövning och enligt vad utskottet inhämtat flygförvaltningen har för avsikt att till Kungl. Maj:t inkomma med förslag rörande bostadskostnaderna för den till RFN knutna personalen, torde vad i detta ärende blivit av revisorerna berört icke, utöver vad i det föregående anförts, påkalla något särskilt yttrande från utskottets sida.

Åberopande det anförda får utskottet

I. hemställa, att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I:393 och II:473, såvitt nu är i fråga, samt II:978,

a) godkänna vad i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 20 mars 1964 föreslagits beträffande kostnadsram för anskaffning av flygmateriel m. m. under budgetåren 1964/71;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att medgiva utläggande av beställningar å flygmateriel m. m. inom en kostnadsram av 1 140 000 000 kr.;

c) till *Flygvapnet: Anskaffning av flygmateriel m. m.* för budgetåret 1964/65 å driftbudgeten under fjärde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 945 500 000 kr.;

II. för riksdagen anmäla vad utskottet anfört i anledning av den i § 5 i riksdagens år 1963 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverket lämnade redogörelsen.

Stockholm den 20 maj 1964

På statsutskottets vägnar:

ERNST V. STAXÄNG

Närvarande: se under utlåtandet nr 133.